

Semmit nem tudok elfogadni a rendszerből

Kőszeg Ferenc szerint reparálhatatlan a Rokonok országa

A rendszerváltást ünnepli a kormányzat Harminc éve szabadon munkacímével. A megalománia ezúttal is tetten érhető: húsztagú emlékbizottság állt fel, olyan kortársak részvételével, mint Lezsák Sándor, Kónya Imre, Boross Péter. A történész szakmát Szakály Sándor, M. Kiss Sándor és az elmaradhatatlan Schmidt Mária reprezentálja. A felügyeletet Kövér László házelnök és Gulyás Gergely Miniszterelnökséget vezető miniszter, a kormányzat fiatal farkasa látja el. Fel-sorakozik az állami média, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága, amely most meghálálhatja a belé-öntött temérdek kormányzati pénzt. Persze apróbb hiányosságok azért lesznek. Nem lesznek ott a csapatban a demokratikus ellenzék képviselői, ki tudja, szó esik-e a SZETA-ról, a szamizdatról, a vallási csoportosulásokról, a valaha oly színes ellenzéki szubkultúráról. Vagy például Kőszeg Ferencről, aki ma már nyugdíjas, és abban a lakásban él, ahol nevelkedett.

Valami logikai hiba csúszott az előkészítésbe. Mi úgy vagyunk értesülve, hogy 2010-ben lezajlott egy újabb rendszerváltás. A Nemzeti Együttműködés Rendszere sok tekintetben a rendszerváltás ellentpontjaként jött létre. Hogy lehet ezt az ellentmondást áthidalni?

Ezzel mintha a kormány – ahogy annak idején, 1989 előtt mondtuk: „kortunk és pármányunk” – is zavarban volna. Az „alkotmányos forradalom”, ahogy Antall József nevezte az 1989–90-es eseményeket, és a 2010-es „fülkeforradalom” között a Fidesz-történetírás szerint húsz „zavaros esztendő” telt el, míg Orbán Viktor kormányra kerülésével megtörtént végre az igazi rendszerváltás. Azaz a „harminc éve szabadon” voltaképpen csak kilenc. Mint a mesékben: nálunk három nap egy esztendő.

Rég jártam önnél a legendás lakásban, ahol a hetvenes években értelmiségi összejöveteleket tartottak. 1970–71-ben Kemény György festőművész a padlótól a plafonig kifestette az egyik szobát, és a „világnézeti freskót” (Marx, Angela Davis, meztelen nők) ma úgy tartják számon, mint a magyarországi pop art egyik fő művét. De a Párisi udvar felől nem jöhetünk már be, mert ott szálloda épül. Kik építhetnek?

Ez érdekes történet. A Párisi udvart két arab üzletember birtokolja, divatos politikai szóhasználat szerint migránsok. 1986 óta élnek Magyarországon, akkoriban, úgy mondják, a Keleti pályaudvar környékén folytattak pénzváltó tevékenységet. Igen magas szintű

politikai kapcsolataik lehettek, különben kiutasították volna őket, hiszen a valutaváltás illegális volt. Eredetileg hárman voltak, de egyikük testvére 1995-ben robbantásos merénylet áldozata lett: a kivégzéssel – az akkori újsághírek szerint – azt torolták meg, hogy az összegből, amit külföldi bankokban kellett volna elhelyeznie, ötszázmillió forint eltűnt. A Párisi udvar mostani tulajdonosai ezután indították el nagyszabású szállodavállalkozásukat. 2012-ben, az északi Klotild-palotában működő Buddha-Bar Hotel megnyitásán részt vett Orbán Viktor, Erdő Péter és Schmitt Pál is. A két vállalkozó a miniszterelnök jelenlétében vehette át a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetést. A hotelét nemrég bezárták, új tulajdonosa lett.

De a Párisi udvarban most egy másik szálloda épül rendületlenül, behallatszik a munkagépek dübörgése. A dolog annyiban függ össze a harmincéves rendszerváltással, hogy egyrészt nem lehet a Párisi udvaron át közlekedni, másrészt meg kell kérdeznem, bármilyen demagóg megházelítés: ez volt az a világ, az a Budapest, amelyről negyven éve az a társaság álmodozott?

Abban, hogy a Soros-kampány elképesztően sikeres lehet, szerepet játszik az antiszemitizmus is. Ezek a dolgok lassan formálódnak, de ha sokáig sulykolják őket, meggyökeresednek.

Ez ugye a hetvenes években történt. Heteken belül betölti a nyolcvanot. Ami elég hosszú időtáv ahhoz, hogy lássa, miként születnek és szűnnek meg barátságok. Létezik még a Beszélő köre?

A Beszélő lapengedély nélkül, cenzúrázatlanul jelent meg 1981-től 1989-ig. Ezekben az években hetenként találkoztunk, azonnal tudtunk róla, ha valamelyikünk-nél házkutatást tartottak, ha valakit agresszív módon követtek, bevettek. 1990-től, amikor már nem volt szükség lapengedélyre, a Beszélő hetilapként folytatódott, de a szerkesztésében a szamizdat folyóiraton feltüntetett szerkesztők közül Solt Ottóliával, Petri Györggyel már csak mi hárman vettünk részt. Ottília és Petri sajnos már nincs köztünk, de Kis Jánost éppen olyan közel érzem magamhoz ma is, mint a nyolcvanas években. Nem is beszélve arról, hogy a szamizdat szellemisége, a szoros összetartozás érzése továbbélt a hetilap Beszélőben, majd a Magyar Helsinki Bizottságban is, amelynek több mint tíz éven át voltam a vezetője.

Hogy érzi magát az új világban, amely 2010 óta formálódik?

Semmit nem tudok elfogadni belőle. Számos hasonlóságot érzek a háborút követő évekkel, az úgynevezett „koalíciós időkkel” vagy a „fordulat évével”. Meghatározó emlékeim vannak a kommunista hatalomátvételtől, amiben tizenéves gyerekként hittem. Anyám fogorvos volt, a betegek között, az ismeretségi körében többen is voltak, akiket 1950 körül letartóztattak. 1953-ban, a szabadságuk után tőlük hallottam a kihallgatásokról, az ávós módszerekről. 1956-ban már teljes mértékben azonosultam a forradalommal. A feltűnő analógiát a negyvenes évek második felével az elképesztő agresszivitásban érzem. Akkoriban tapasztaltam először, ha valaki kételkedni merészelt, azonnal felcsattant egy hang: de hisz Rajk áruló volt! Be van bizonyítva. A hatvanas évek elejére ez az érzelmi dinamika szelődött. Átadta a helyét a magyarázkodásnak. „Hidd el, meg kellett tenni, a cseheket meg kellett állítani.” Most újra a hajdani acsarkodás támadt fel. Ha valaki kételkedni mer, falkában támadnak rá. Ilyen agresszív azonosulást a fennálló hatalommal csak a Rákosi-rendszerben éreztem. Egyszer valami olyasmit írtam, Orbán emlékezete olyan lesz, mint Rákosié. A reakció erre az volt, hogy miért írok ilyeneket, Rákosi tömeggyilkos volt. Ez igaz, valóban elhamarkodottan fogalmaztam, de a történel-

Hogy milyen országban akarunk élni, arról persze voltak elképzeléseink, de azt senki sem gondolta, hogy a szovjet típusú rendszer a mi életünkben összeomlik. Ez a széles baráti kör a hatvanas években jött létre a politikai rendszert kritikusan szemlélő egyetemi hallgatók körében. Én, minthogy a legtöbbjüknel négy-öt évvel idősebb vagyok, valamivel később, 1970-ben kerültem közéjük. E társaság egy részéből szerveződött később a demokratikus ellenzék. Politikai mozgalomnak a demokratikus ellenzék 1979-től tekinthető: ekkor kétszázötven, jórészt ismert értelmiségi tiltakozott Václav Havel és társai prágai elítélése ellen. De a demokratikus ellenzék több csoportból jött létre: voltak köztük marxizmusból kiábránduló filozófusok, reformigéretekben csatlódott közgazdászok, a társadalom tényleges helyzetét megismerni törekvő szociológusok, az egyházak állami ellenőrzése ellen lázadó vallásos csoportok, avantgárd művészek. Egy dolog volt közös bennünk: az, hogy elhatároztuk, élni akarunk, akár kihívó módon is, az emberi jogainkkal.

Fotó: MERÉSZ MÁRTON

2019. február 28. 23

mi emlékezetem nem igazságos. Nyilvánvaló, hogy a Rákosi-rendszer és az Orbán-rendszer közé nem lehet egyenlőséget tenni, de az ellentmondást nem tűrő propaganda, a folyamatos uszítás a két rendszert hasonlítóvá teszi.

Hol érezte a határvonalat, ahol a dolgok visszafordíthatatlanná váltak?

Nem tudnék ilyen pontot megjelölni. Az első kétharmados győzelem nyilván hatalmas lendületet adott, a rendszer fennmaradásában pedig sok ember érdekelt. Akik a torz elosztási struktúrák révén nagy vagyonhoz jutottak vagy csak trafikot, közszolgálati állást kaptak, joggal tartanak attól, hogy kivételeztségük a bukás után megszűnik.

Március 22-éhez kötik annak az ünnepségsorozatnak a kezdetét, amelyen a rendszerváltás dicsőülne meg. Volt sikeres eleme is, amit magáénak érez?

Hogy rendezetten, tárgyalásos úton sikerült az ékorhadt struktúrából kilépni, mindenképpen sikernek tartom. Minden baja, hibája, botlása ellenére a Magyar Köztársaság alkotmányos jogállam volt. Kialakult a magántulajdonon alapuló piacgazdaság; ebben nagy szerepe volt annak, hogy az SZDSZ elutasította a harmadik utas illúziókat. A polgári demokrácia alkotmányának tárgyalásos kialakításán túl a nyugat-európai típusú demokrácia megvalósításában szerepe volt a négyéves népszavazásnak is. Magyarország brit és német jellegű parlamenti demokrácia lett, nem holmi posztkommunista „elnöki köztársaság”.

A személyi egybeeséseken túl fűzi-e valamiféle kötelék a szamizdatos ellenzék a későbbi SZDSZ-hez? A kapitalizmus pártjának tartották magukat?

Ez így megválaszolhatatlan. A kapitalizmusnak sokféle létezési formája van. Az is kapitalizmus, amit Törökországban látunk, az is, amit Svédországban. Mindössze arra törekedhetünk, hogy a magyar modell jobban hasonlítson a skandinávhoz, mint a törökországihoz. Hogy milyen tévedések estek a '89-ben kezdődő és '95-ben záruló privatizációs történetben, komolyabb elemzést érdemel.

Amikor bekerült a legális politikába, mire tartotta alkalmasnak magát? Szeretett volna „valami lenni”?

Kezdetben gyakran szerepeltem a médiában, rendőrségi potentátokkal együtt mutatkoztam. El is terjedt rendőri körökben, ha az SZDSZ választást nyer, Köszeg lesz a belügyminiszter. Az SZDSZ nem nyerte meg az 1990-es választást, nem is kellett szembenézni a kihívással. De maga az SZDSZ sem nézte volna jó szemmel, ha ilyen ambícióim lettek volna. Egyébként igazuk volt. Valóban alkalmatlan vagyok egy nagy szervezet irányítására.

Az információs igazságtétel (ügynökügyek, átvilágítás) évehig vesszőparipája volt.

A kérdés máig megoldatlan, és félek, az is marad. A múltkor egy intézmény múltjáról kerestem anyagokat. Hatvankettőtől nyolcvankettőig minden megvolt, nyolcvankettő után semmi. Kérdéseimre a levéltár munkatársai azt felelték: azt adhatjuk, ami itt megvan, ami nincs, arról nem tudunk.

Miért döntött úgy '98-ban, hogy kiszáll? Az volt az SZDSZ hanyatlásának kezdete.

A koalíciókötést már 1994-ben sem pártoltam, régi cikkeim tanúskodnak róla. Hogy más pártba menjek át, fel sem vetődött bennem. Lemondhattam volna a mandá-

Hogy milyen országban akarunk élni, arról persze voltak elképzeléseink, de azt senki sem gondolta, hogy a szovjet típusú rendszer a mi életünkben összeomlik.

tumról, de kiszámoltam, hogy 1998-ban kordkedvémennyel nyugdíjba mehetek. Már a ciklus közepén levelet írtam a frakcióvezetésnek, hogy a következő választáson nem indulok. Az energiáimat egyre inkább az emberi jogi ügyek kötötték le. Az új menedékjogi törvény vitáját meg akartam hallgatni, hiszen az a Magyar Helsinki Bizottság munkáját közvetlenül érintette. A sajtópáholyban végighallgattam a vitát, aztán úgy mentem ki az épületből, mint amikor 1983-ban kiengedtek a rendőrségi kihallgatásról.

Kónya Imre, az emlékbizottság vezetője a 168 Órának azt mondta, önnel vagy Tölgyessy Péterrel szívesen dolgozott volna együtt. De nem hívták, és nem biztos benne, hogy vállalta volna-e.

Ahogy az emlékbizottság összetételét nézem, abszurd feltételezés, hogy egy ilyen bizottságba felkérjenek. Nyilván ők is tudják, hogy nem vállaltam volna.

Miért?

A bizottságot úgy hozták létre, hogy eleve kihagyták belőle a demokratikus ellenzékét. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága inkább meghamisítja a történelmet, csak ne kelljen elismernie, hogy Recskről Magyarországon az első kiadványok szamizdatban jelentek meg, Demszky Gábor kiadójánál.

Kezdetből kétséges előttem, hogy a rendszerváltást a magyarok tényleg örömmel fogadták-e. Megdöbbenő, milyen kevesen vettek benne részt. Ha nem védtek is a Kádár-rendszert, mintha inkább gyászolták volna.

Ennek ellentmond a hatalmas tömeg Nagy Imre és mártírjai temetésén. Kétségtelen, hogy Kádár temetésén is sokan voltak. De az utódpart eredménye az első szabad választáson szemben áll a feltételezéssel, hogy a társadalom nem akart volna rendszerváltást. Aztán a tömeges munkanélküliség, a privatizáció vizsátságai megtörték a csodavárás hangulatát. Akik 1990-ben azt kiabálták, hogy „Soha többet kommunizmust!”, 1994-ben visszazavarták az állampárt utódját.

Nem rojngtak magáért a választásért sem. Hatvankét százalékos részvétel 1990-ben inkább szabatázs, mint eufória.

Viszont az 1989-es négyigenes népszavazáson 58 százalékos volt a részvétel. Legközelebb a 2008-as szociális népszavazáson haladta meg a részvétel – csekély mértékben – az ötven százalékot. Az első négy év a politikai közérületben hatalmas csalódáshalmaz volt. A félreértést, miszerint ha visszahozzák az utódpartot, helyreáll a Kádár-rendszer létbiztonsága, az SZDSZ-szel kötött koalíció is erősítette.

Az SZDSZ sosem volt igazán népszerű párt. Pusztán a liberalizmus miatt, vagy nem szerették a liberálist mint emberképűt?

Ez nem igaz. 1990-ben az első fordulón az SZDSZ alig maradt le az MDF mögött. A második fordulón, ahol az MSZP-s jelöltek már nem szerepeltek, szavazóik az MDF-hez áramlottak. Ezt meggyőzően bizonyította Eörsi János elemzése a Beszélőben. Az őszi önkormányzati választás a fővárosban, de számos vidéki nagyvárosban is az SZDSZ győzelmével végződött. 1994-ben az SZDSZ-re leadott szavazatok száma 1990-hez képest nőtt is. A szélsőjobb masszív antiszemita propagandája sem kezdte ki az SZDSZ eredményét. Az SZDSZ a koalíciókötés, majd a Tocsik-ügy nyomán zsugorodott kis párttá.

Az akkori antiszemita propaganda miért volt hatástalan?

Akkor még az volt. Ma már nem lenne az. Abban, hogy a Soros-kampány elképesztően sikeres lehet, szerepet játszik az antiszemitizmus is. Ezek a dolgok lassan formálódnak, de ha sokáig sulykolják őket, meggyökeresednek.

Maga a rendszer agyaglábon áll? A propaganda, a gyűlölet és a félelem cemen-tezi össze?

Ellenkezőleg. Nagy tartalékai vannak. Mőricz vidékébrázolása páratlan láttelel. Az Orbán-rendszer mindenben a Rokonok világát idézi. Mőricznek számos ragyogó társadalmi láttelele van, de a politika társadalmi közegének ábrázolásában a Rokonok páratlan.

Ha a rendszer mai formájában nem lett liberális demokrácia, tulajdonképpen mi lett?

Mondom, a Rokonok országa. Formális jegyei a demokráciákra is emlékeztetnek. Van Alkotmánybíróság, valamiféle választás, működő parlament. Csak éppen hiányoznak a nyílt politikai verseny feltételei.

A rendszer még reparálható, vagy hezdhettünk előlről mindent?

Nem hiszem, hogy ezt a rendszert bármilyen formában meg lehetne javítani. Azt sem gondolom, ha megbukik a kormány, varázsütésre minden megváltozik.

/ Buják Attila

Fotó: MERÉSZ MÁRTON

2019. február 28. 25